

Гусарчук Т. В.

ВОЛОДИМИР ПУХАЛЬСЬКИЙ: ФЕНОМЕН ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

В історії української музичної культури Володимир В'ячеславович Пухальському належить особлива роль. Музикант найвищої кваліфікації і широкого творчого діапазону, унікальний носій культурних традицій, талановитий педагог, невтомний пропагандист музичного мистецтва, він став одним із фундаторів вищої музичної освіти в Україні. Тому в контексті святкування 100-річчя Київської консерваторії – Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського – видається актуальним знову і знову із вдячністю і щирим захопленням звернутися до світлого образу Митця й Учителя.

Багатогранна діяльність Володимира Пухальського в українському музикознавстві набула досить широкого, хоча й нерівномірного висвітлення. Першоджерелами для сучасних досліджень стали спогади його учнів – К. Михайлова, А. Альшванга, Г. Когана. У багатьох розвідках розглянуто різні аспекти творчості митця, охарактеризовано окремі риси його особистості. Це статті, присвячені В. Пухальському (автори А. Жовнер, Г. Курковський, Ж. Хурсіна, Т. Рощина), окремі фрагменти у працях з історії київської фортепіанної школи (Г. Курковський, Т. Рощина, О. Лисенко), з історії Київського музичного училища (Ю. Зільберман) та Київської консерваторії імені П. І. Чайковського (О. Малозьмова і Т. Гусарчук). К. Шамаєва віднайшла і вперше опублікувала «нагородну справу» В. Пухальського - документи, підготовлені у 1923 році з нагоди 75-річчя від дня народження і 50-річчя його творчої діяльності¹, які було подано до Головлпросвіти України з пропозицією присвоїти йому звання народного артиста республіки². У більшості праць, природно, підкреслюється роль В. Пухальського як фундатора київської фортепіанної школи (Г. Курковський, Ж. Хурсіна, Т. Рощина, А. Задерацька). Отже, сьогодні більше написано про В. Пухальського як піаніста, педагога й організатора музичної освіти і музичного життя Києва, натомість, майже не дослідженою залишається його композиторська творчість. Мета статті – розглянути феномен творчої особистості Володимира Пухальського як унікального, цілісного явища в історії української музичної культури. Феномен В. Пухальського, безумовно, має в основі своїй високу освіченість і внутрішню культуру музиканта, але, звичайно, не тільки. На думку психологів, *«из освоения личных форм той или иной деятельности – будь то математика или живопись – никогда не извлечь творческой способности»*³. Отже, для нас суттєво розглянути діяльність митця з погляду його творчого обдарування.

---

¹ ЦДАВОВ України. – Ф. 166. – Оп. 4. – Од. зб. 178. Див.: Шамаєва К. К. Биографии В. В. Пухальского (по архивным материалам) / К. Шамаєва // Дослідження. Досвід. Спогади. – Вип. 6. – К., 2005. – С. 214–220, а також у вид.: Київська фортепіанна школа. Імена та часи. Колективна монографія / [автор проекту Т. О. Рощина; автори-упоряд. Т. О. Рощина та О. В. Ринденко; ред. О. В. Сахарова, О. Є. Степанюк]. – К.: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2013. – С. 74–83.

² У цьому клопотанні було відмовлено без жодних пояснень.

³ Мелик-Пашаев А. А. Об источнике способности человека к художественному творчеству / А. А. Мелик-Пашаев // Вопросы психологии. – 1998. – № 1. – С. 76–82. Задля дотримання точності авторського вислову цитовано мовою оригіналу.

Володимир В'ячеславович Пухальський.

Як відомо, Володимир Пухальський народився 1848 р. у Мінську, у родині військового. Навчався спочатку в мінській, потім у Першій петербурзькій гімназії, Павловському військовому училищі, залишивши його заради музики, великі здібності до якої виявив дуже рано. Йому ще в дитинстві Станіслав Монюшко провіщав велике музичне майбутнє¹. Протягом 1870–1874-х років В. Пухальський навчався у Петербурзькій консерваторії у класах Теодора Лешетицького (фортепіано) та Юлія Йогансена і Миколи Заремби (композиція). Два роки працював асистентом, 1875 року в Петербурзі познайомився і потоваришував з Миколою Лисенком². З 1876 року розпочалася тривала і плідна робота В. Пухальського у Києві, 1877 року він став директором Київського музичного училища, у червні 1913 р. – виконувачем обов'язків директора Київської консерваторії.

Дуже цінними є згадки сучасників про В. Пухальського як людину, особистість. Так, А. Жовнер зазначає, що він, *«суворий і вимогливий на уроках», «вразив в звичайній обстанові простотою поведіння, товарицькістю і дотепністю»*³. *«Будучи людиною широкої ерудиції в усіх галузях знань, – продовжує автор статті, – В. В. Пухальський був також великим любителем і знавцем літератури. Особливо він цінив і захоплювався Пушкіним»*⁴. Володимир Вячеславович володів французькою і німецькою мовами, любив образотворче мистецтво⁵. *«До останніх років життя він мав чудову пам'ять і був “хронологічним довідником” музичної культури Петербурга і Києва»*⁶. *«Упорядкованість, обов'язкова наявність раціоналістичного начала, – зазначає Г. Курковський, – були настільки характерними не лише для виконавського мистецтва, а й для особистості В. В. Пухальського, що виявилися в усій життєвій поведінці, навіть у побутових дрібницях. Так, у Пухальського була своя теорія тактики гри у шахи, приготування кави, безпечного ходіння під час ожеледиці тощо»*⁷. Утім, факти, наведені Г. Курковським зі спогадів К. Михайлова, як видається, є свідченням не стільки раціоналістичності (хоча характер В. Пухальського, мабуть, справді мав сильну раціональну складову), скільки творчого спрямування особистості. Загалом же К. Михайлов пов'язував упорядкованість, врівноваженість, реалістичність, дивовижну акуратність з його «воєнізованою» юністю⁸.

---

¹ Жовнер А. В. В. Пухальський – перший директор Київської консерваторії / А. Жовнер // Радянська музика. – 1938. – № 6. – С. 29.

² Пухальський В. Николай Витальевич Лысенко / В. Пухальський // Микола Лисенко у спогадах сучасників : у 2 т. – Т. 1 / упоряд., передм. та комент. Р. Я. Пилипчука. – К. : Муз. Україна, 2003. – С. 225.

³ Жовнер А. В. В. Пухальський – перший директор Київської консерваторії / А. Жовнер // Радянська музика. – 1938. – № 6. – С. 31

⁴ Там само, с. 31.

⁵ Курковский Г. В. В. В. Пухальский и Г. Н. Беклемишев / Г. В. Курковский // Научно-методические записки Киевской государственной консерватории им. П. И. Чайковского. Сборник 1956 года. – К. : КГК им. П. И. Чайковского, 1957. – С. 183.

⁶ Хурсина Ж. І. Перший ректор Київської консерваторії / Ж. Хурсина // Виконавські школи вищих учбових закладів України : тематичний зб. наук. пр. – К. : КДК ім. П. І. Чайковського, 1990. – С. 5.

⁷ Курковский Г. В. В. В. Пухальский и Г. Н. Беклемишев / Г. В. Курковский // Научно-методические записки Киевской государственной консерватории им. П. И. Чайковского. Сборник 1956 года. – К. : КГК им. П. И. Чайковского, 1957. – С. 183.

⁸ Див.: Рощина Т. О. Основоположник Киевской фортепианной школы Владимир Вячеславович Пухальский / Т. О. Рощина // Київська фортепіанна школа. Імена та часи. Колективна монографія / [автор проекту Т. О. Рощина; автори-упоряд. Т. О. Рощина та О. В. Ринденко, ред. О. В. Сахарова, О. Є. Степанюк]. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2013. – С. 67.

Пухальський-піаніст належав до віденської школи (І. Альбрехтсбергер – Й. Гуммель – Л. ван Бетховен – К. Черні – Т. Лешетицький – В. Пухальський)¹. Сприймавши одну з найкращих фортепіанних шкіл свого часу у період її розквіту, В. Пухальський, «виходячи з принципів цієї школи, весь час ішов шляхом створення власної школи і вніс багато нового як у галузі художньо-музичного відтворення, так і в галузі чисто піаністичній»².

У статті до 100-річчя від дня народження В. Пухальського А. Альшванг визначав такі особливості виконавського стилю свого вчителя, як найвибагливіша ритміка, що була прикметною ознакою його гри до глибокої старості, а особливо – «якість тембрової ілюзорності»: «Під руками Пухальського фортепіано абсолютно втрачало якість ударності, перетворюючись на мелодико-інтонаційний і тембровий інструмент»³.

Володимир Пухальський постійно виступав як піаніст, він дав близько 500 концертів у Києві, Петербурзі, Одесі, Празі, Відні та в інших містах (останній концерт – у віці 75 років)⁴. Окрім того, з перших років перебування в Києві він брав найактивнішу участь у концертах камерної музики як ансамбліст, виступаючи з такими видатними київськими музикантами, як скрипалі Отакар Шевчик і Олексій Колаковський, альтист Євген Риб, віолончеліст Фрідріх фон Мулерт та інші. Значне місце у його виконавстві належало й виступам із симфонічним оркестром (диригент Андрій Казбірчук та ін.)⁵. У концертах Імператорського російського музичного товариства (ІРМТ) В. Пухальський ознайомив київських слухачів із численними ансамблевими творами, «деякі з яких (наприклад, сонати Л. ван Бетховена, К. Сен-Санса) були виконані в Києві вперше»⁶. Загалом у його репертуарі, як зазначає К. Михайлов, було до 800 творів світової фортепіанної літератури⁷.

«Насправді титанічною була музично-громадська діяльність Володимира Пухальського. Один із найближчих соратників Антона Рубінштейна, він належав до когорти музикантів-просвітителів <...> Внесок митця у перетворення Києва

¹ Лисенко О. Формування системи професійного музичного виконавства в Україні у першій третині ХХ століття (на прикладі фортепіанного виконавства) / О. Лисенко // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. – Вип. 67 : Музична культура України 20–30-х років ХХ століття: тенденції і напрями. – К., 2008. – С. 161.

² Жовнер А. В. В. Пухальський – перший директор Київської консерваторії / А. Жовнер // Радянська музика. – 1938. – № 6. – С. 30.

³ Альшванг А. Памяти В. В. Пухальского / А. Альшванг // Советская музыка. – 1948. – № 4. – С. 75–76.

⁴ ЦДАВОВ України. – Ф. 166. – Оп. 4. – Од. зб. 178.

⁵ Хурсіна Ж. І. Перший ректор Київської консерваторії / Ж. Хурсіна // Виконавські школи вищих учбових закладів України : тематичний зб. наук. пр. – К. : КДК ім. П. І. Чайковського, 1990. – С. 3; Задерацька А. Володимир В'ячеславович Пухальський / А. Задерацька // Київська фортепіанна школа. Імена та часи. Колективна монографія / [автор проекту Т. О. Рощина; авт.-упоряд. Т. О. Рощина та О. В. Ринденко, ред. О. В. Сахарова, О. Є. Степанюк]. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2013. – С. 61.

⁶ Курковський Г. В. Педагоги-піаністи Київської консерваторії (1913–1933 рр.). Матеріали до історії консерваторії / Г. В. Курковський // Українське музикознавство. – Вип. 2. – К., 1967. Цит. за вид.: Київська фортепіанна школа. Імена та часи. Колективна монографія / [автор проекту Т. О. Рощина; автори-упоряд. Т. О. Рощина та О. В. Ринденко, ред. О. В. Сахарова, О. Є. Степанюк]. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2013. – С. 8.

⁷ ЦДАВОВ України. – Ф. 166. – Оп. 4. – Од. зб. 178.

на один із центрів музичної культури важко переоцінити»¹. Як багаторічний директор музичної частини Київського відділення ІРМТ, він складав програми симфонічних концертів і музичних вечорів, запрошував узяти в них участь найкращих виконавців, сприяючи цим розвитку естетичних смаків публіки, збагаченню концертного репертуару визначними творами російської і зарубіжної музики².

Однак найважливішою справою життя Володимира В'ячеславовича була педагогічна робота. Ім'я В. Пухальського, патріарха вітчизняної фортепіанної школи, основоположника професійної музичної освіти в Україні, поєднує історію двох славетних музичних закладів – Київського музичного училища і Київської консерваторії³. Т. Рощина визначила однією з основоположних засад школи В. Пухальського культивування певного типу музиканта-педагога, в особі якого мають поєднуватися «художник-артист і професійний вчитель, який безпосередньо передає вихованцям свій сценічний досвід»⁴. «В лице В. В. Пухальського фортепіанное искусство на Украине, бесспорно, имело крупнейшего педагога, – зазначає Г. Курковський. – Педагогическая одарённость, школа, пройденная у замечательного педагога, каким был Лешетицкий, любовь к делу воспитания молодых пианистов, – всё это обеспечило Пухальскому большой успех. Ещё Лешетицкий оценил выдающийся педагогический талант своего ученика и поручил ему репетировать Есипову, хотя Пухальский был лишь на три года старше своей ученицы»⁵.

А. Жовнер зазначає: «Основні педагогічні правила Пухальського зводилися, головним чином, до повної свободи розвитку індивідуальності учня <...> Основне для Пухальського було не виучка піаніста в розумінні вузько-професійної майстерності <...> але виховання його, як музиканта в цілому, самостійної ініціативи з широким музикальним кругозором»⁶.

Ж. Хурсіна цитує висловлювання В. Пухальського з рукопису його «Записок моей жизни» (зберігається в Музеї П. І. Чайковського у Клину) з приводу того, що для розкриття художнього змісту твору «мало мистецького темпераменту й віртуозності, а потрібно бути людиною з тонко розвиненим розумом і широкою, всебічною освітою»⁷.

---

¹ Копиця М. Становлення (1913 – початок 1920-х рр.) / М. Копиця, О. Малозьомова, Т. Гусарчук // Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського 100 років / автор-упоряд, керівник проекту В. І. Рожок. – К. : Муз. Україна, 2013. – С. 44.

² Хурсіна Ж. І. Перший ректор Київської консерваторії / Ж. Хурсіна // Виконавські школи вищих учбових закладів України : тематичний зб. наук. пр. – К. : КДК ім. П. І. Чайковського, 1990. – С. 3.

³ Рощина Т. О. Основоположник Киевской фортепіанної школи Владимир Вячеславович Пухальский / Т. О. Рощина // Київська фортепіанна школа. Імена та часи. Колективна монографія / [автор проекту Т. О. Рощина; автори-упоряд. Т. О. Рощина та О. В. Ринденко, редактори О. В. Сахарова, О. Є. Степанюк]. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2013. – С. 63–64.

⁴ Рощина Т. Київська фортепіанна школа на рубежі століть : між традицією і модою / Т. Рощина // Академія музичної еліти України. Історія та сучасність / автори-упоряд. А. П. Лашенко та ін. – К. : Муз. Україна, 2004. – С. 346.

⁵ Курковский Г. В. В. В. Пухальский и Г. Н. Беклемишев / Г. В. Курковский // Научно-методические записки Киевской государственной консерватории им. П. И. Чайковского. Сборник 1956 года. – К. : КГК им. П. И. Чайковского, 1957. – С. 192. Цитату наведено мовою оригіналу задля максимального збереження змісту висловлювання.

⁶ Жовнер А. В. В. Пухальський – перший директор Київської консерваторії / А. Жовнер // Радянська музика. – 1938. – № 6. – С. 31.

⁷ Хурсіна Ж. І. Перший ректор Київської консерваторії / Ж. Хурсіна // Виконавські школи вищих учбових закладів України : тематичний зб. наук. пр. – К. : КДК ім. П. І. Чайковського, 1990. – С. 4.

«В. В. Пухальський часто проводив аналогію між музичним твором і твором іншої галузі мистецтва, а також давав яскраві і влучні характеристики необхідного виконання і барвистості окремих звучань. Деякі яскраві зразки його порівнянь і влучні характеристики виконання запам'ятовувалися на все життя», – зазначає А. Жовнер¹.

«В. В. Пухальський вів надзвичайно велику педагогічну роботу (займався чотири рази на тиждень, з невеликою перервою, з другої до одинадцятої-дванадцятої години вечора), однак ніколи не втрачав живого зацікавлення нею. Навчання піаністів було для нього творчою працею, мистецькою роботою, без найменших натяків на ремісництво, на показ стандартних прийомів. Педагогічний талант Пухальського виявлявся й у творчій різноманітності педагогічних прийомів у кожному конкретному випадку, в умінні глибоко й тонко проаналізувати гру учня, зрозуміти її основні достоїнства й недоліки, тобто поставити правильний педагогічний діагноз і знайти найкоротші індивідуальні шляхи для її розвитку», – ідеться у праці Г. Курковського². «Я не готую вас до сьогоднішнього або завтрашнього виступу; я готую вас до життя, діяльності. Ставлю вас на рейки, якими ви зумієте їхати вперед – куди самі захочете – до кінця ваших днів», – це широко відоме висловлювання В. Пухальського навів у своїй статті його учень Г. Коган³.

У «нагородній справі» В. Пухальського зазначено, що він, видатний педагог, виховав понад 300 самостійних піаністів і викладачів⁴. «Серед його учнів, – зазначає Ж. Хурсіна, – музиканти різних поколінь і масштабів. Це Володимир Горовиць і Олександр Браїловський – піаністи, які вийшли на світову естраду; Леонід Володимирович Ніколаєв – засновник Ленінградської фортепіанної школи <...> Григорій Михайлович Коган – широко відомий педагог, методист-дослідник, піаніст <...> Ганна Данилівна Артоболевська – заслужений учитель РРФСР, яка виховала багатьох лауреатів міжнародних конкурсів»⁵, видатні вчені-музикознавці Болеслав Яворський і Арнольд Альшванг, діячі української музичної культури Микола Тутковський, Костянтин Михайлов, Ісаак Беркович, Борис Мілич та багато інших.

Одним із найважливіших аспектів діяльності В. Пухальського, напрямом його щоденної уваги, турботи і наполегливої праці було керівництво Київським музичним училищем. А. Жовнер розповідає, що В. Пухальський «<...> прийняв справи для керування музичним училищем в той час, коли воно стояло перед своїм неминучим крахом. Фінансова сторона справи була настільки заплутана, що більшість викладачів, не одержуючи утримання, заявила про своє звільнення. Симфонічні і квартетні збори припинили своє існування. А навчальні плани і програми вимагали корінних реформ. Здавалося, не було виходу. І тут виявилися дійсно блискучі організаторські

¹ Жовнер А. В. В. Пухальський – перший директор Київської консерваторії / А. Жовнер // Радянська музика. – 1938. – № 6. – С. 31.

² Курковский Г. В. В. В. Пухальский и Г. Н. Беклемишев / Г. В. Курковский // Научно-методические записки Киевской государственной консерватории им. П. И. Чайковского. Сборник 1956 года. – К. : КГК им. П. И. Чайковского, 1957. – С. 192.

³ Коган Г. Мой учитель В. В. Пухальский / Г. Коган // Коган Г. Избранные статьи. – Вып. 2. – М. : Сов. композитор, 1972. – С. 172.

⁴ «Нагородна справа» В. Пухальського. – ЦДАВОВ України. – Ф. 166. – Оп. 4. – Од. зб. 178.

⁵ Хурсіна Ж. І. Перший ректор Київської консерваторії / Ж. Хурсіна // Виконавські школи вищих учбових закладів України : тематичний зб. наук. пр. – К. : КДК ім. П. І. Чайковського, 1990. – С. 6.

здібності молодого директора, який зумів знайти вихід з становища, що утворилося. Завдяки умілому і енергійному керівництву всі навчальні і фінансові справи музичного училища були впорядковані. Симфонічні і квартетні збори відновили свою діяльність, значно поширивши і поглибивши свою програму»¹.

Тривалий і складний шлях перетворення Київського музичного училища на консерваторію докладно простежено у виданнях: «Академія музичної еліти України»² та «Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського 100 років»³. На основі літературних джерел – нарисів діяльності Київського відділення ІРМТ М. Богданова (1888) і Й. Миклашевського (1913), – численних архівних документів простежено поетапний рух до мети, у якому ключову роль відігравала діяльність В. Пухальського як директора училища. Безперечно, ідеться передусім про забезпечення відповідної якості викладання в училищі, що свого часу підтверджували А. Рубінштейн, П. Чайковський і С. Рахманінов. До цього слід додати листування з головною дирекцією ІРМТ, клопотання про реорганізацію училища в консерваторію, складання відповідних кошторисів, пошук джерел фінансування, розширення приміщення училища тощо. Ключовим же напрямом підготовчої роботи став добір для майбутнього вищого навчального закладу високопрофесійних кадрів. В. Пухальський запросив працювати в Консерваторії таких видатних діячів музичного мистецтва, як Р. Глієр, Г. Беклемішев, В. Цветков, К. Михайлов, Б. Яворський (розпочав роботу у 1916 р.). Протягом першого року діяльності у ній викладали Г. Ходоровський, М. Домбровський, Г. Беклемішев, О. Штосс-Петрова, Е. Ерденко, О. Шперлінг, М. Алексєєва-Юневич, Г. Гандольфі, М. Ерденко, Ю. Пуликовський, С. Каспін, Ф. Воячек, О. Кошиць, О. Химиченко, Ф. фон Мулерт, Є. Риб, С. Дуда та інші⁴.

Дуже нелегким був перший рік роботи Київської консерваторії (1913/1914), обов'язки директора якої успішно виконував В. Пухальський. Цілком природно, коли, згідно зі статутом Консерваторії, наприкінці навчального року відбулися вибори нового директора, педагогічний колектив майже одноставно (16 із 18-ти голосів) обрав саме Володимира В'ячеславовича, проте він відмовився від посади і надалі продовжував плідну педагогічну роботу. У 1914 році В. Пухальський став професором першого ступеня, після 1917 р. – першим деканом фортепіанного факультету. З 1921 р. викладав курс «Методика та методологія навчання гри на фортепіано», водночас вів відповідний семінар і курс «Історія і теорія фортепіанної майстерності і технічних напрямів фортепіанної гри» в Музично-драматичному інституті імені М. В. Лисенка; у 1922 р. став деканом виконавського факультету цього Інституту, з 1923 р. – заслуженим професором Консерваторії.

---

¹ Жовнер А. В. В. Пухальський – перший директор Київської консерваторії / А. Жовнер // Радянська музика. – 1938. – № 6. – С. 30.

² Малозьомова О., Гусарчук Т. Шлях до відкриття / О. Малозьомова, Т. Гусарчук // Академія музичної еліти України. Історія та сучасність / автори-упоряд. А. П. Лашенко та ін. – К. : Муз. Україна, 2004. – С. 19–45.

³ Малозьомова О. Шлях до відкриття / О. Малозьомова, Т. Гусарчук, М. Копица // Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського 100 років / автор-упоряд., керівник проекту В. І. Рожок. – К. : Муз. Україна, 2013. – С. 13–41.

⁴ Малозьомова О., Гусарчук Т. Шлях до відкриття / О. Малозьомова, Т. Гусарчук // Академія музичної еліти України. Історія та сучасність / автори-упоряд. А. П. Лашенко та ін. – К. : Муз. Україна, 2004. – С. 36.

Психологи стверджують, що творчість чоловіків – це влада і тексти. Так, влада в руках В. Пухальського була саме інструментом творчості, блискучим результатом якої стало відкриття Київської консерваторії. Складніша ситуація з текстами. Гру В. Пухальського не записували, тому ті музично-інтерпретаційні тексти, які виконали свого часу визначну культурну місію, втрачені для наступних поколінь як артефакти, хоча продовжують жити як традиція – у створеній ним виконавській школі. До речі, В. Пухальський залишив кілька рукописних публіцистичних праць (історія фортепіано, спогади про А. Рубінштейна та ін.), «Мемуари», які містять багато матеріалу про музичне життя у другій половині XIX ст. (теж не опубліковані)¹.

Дослідження композиторської творчості В. Пухальського має певні труднощі джерелознавчого характеру, адже його твори не каталогізовані, не віднайдені у повному обсязі, не хронологізовані і, тим більше, не видані у наш час. Список творів В. Пухальського наводить Г. Курковський, зазначаючи: «Як усі визначні піаністи, В. В. Пухальський і Г. М. Беклемішев були освіченими людьми і написали низку музичних творів»². Автор називає такі твори В. Пухальського: фортепіанний концерт, кілька фортепіанних п'єс, виданих Л. Ідзиковським, а саме: Ноктюрн, ор. 1, Романс і Скерцо, ор. 2, «У сутінках», ор. 4, Вальс «Згадка про Майоренгоф», ор. 6, «Сторінка кохання», ор. 10, Концертний етюд «Вихор», ор. 11. Крім того, Г. Курковський називає Дует для сопрано і тенора, ор. 6, два романси ор. 7, Літургію Св. Іоанна Златоуста, ор. 8, «Малоросійську фантазію» для оркестру, ор. 9, «Східний танець» для оркестру, «Кантату Кирилу та Мефодію» та оперу на дві дії «Валерія»³.

Не вдаючись до аналізу названих опусів, Г. Курковський зазначає: «Фортепіанні твори Пухальського, не позбавлені ознак салонно-віртуозної музики, відзначаються витонченою гармонією і свідчать про явний вплив стилю Антона Рубінштейна, який був для Пухальського, як і для його вчителя Лешетицького, ідеалом виконавського піанізму»⁴.

«Звертає на себе увагу, – підкреслює Г. Курковський, – створення В. В. Пухальським оркестрової фантазії на теми українських народних пісень. Цим твором автор підтвердив свою зацікавленість (з нашого сучасного погляду, щоправда, недостатню) українською музикою, яка, як і вся українська демократична культура, зазнавала гонінь з боку царського уряду. Фантазію було вперше виконано в симфонічному концерті Київського відділення Російського музичного товариства 29 березня 1882 року»⁵.

До переліку творів, наведених у статті Г. Курковського, сьогодні можемо додати ще кілька: Симфонію (клавір), “Scene de Ballet” (для фортепіано) і романс (екзаменаційна робота, датована 19.05.1871 р.), які зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського; Ноктюрн *соль мажор*, ор. 12, нотний текст якого зберігається у Відділі формування музичного фонду НБУВ; «Гимн музице» –

¹ Жовнер А. В. В. Пухальський – перший директор Київської консерваторії / А. Жовнер // Радянська музика. – 1938. – № 6. – С. 31.

² Курковський Г. В. В. В. Пухальський и Г. Н. Беклемішев / Г. В. Курковський // Научно-методические записки Киевской государственной консерватории им. П. И. Чайковского. Сборник 1956 года. – К. : КГК им. П. И. Чайковского, 1957. – С. 196.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

кантату для солістів, хору та оркестру на текст А. М. Ястребова, яку виконували під час урочистого відкриття Київської консерваторії 3 (15) листопада 1913 р. у залі Купецького зібрання, як зазначено в афіші урочистого концерту (зберігається у НМАУ ім. П. І. Чайковського). Крім того, назви кількох творів наводить у своїй статті, присвяченій В. Пухальському, А. Жовнер, Серед них – оперета «Європа в Індії», незакінчена опера «Дубровський»¹. Вкажемо також на уточнення щодо названих Г. Курковським творів, які містяться у цій статті. Так, опера «Валерія» мала дві дії, три картини, назва симфонії – «В горах». А. Жовнер зазначає також, що В. Пухальському належить кілька романсів для голосу у супроводі фортепіано, один романс для скрипки і чимало фортепіанних п'єс та етюдів, педагогічна праця – збірник фортепіанних п'єс різних авторів (кількість 60) у його інструктивній обробці².

Оцінюючи композиторську спадщину В. Пухальського, А. Жовнер підкреслює: *«Він володів достатніми технічними ресурсами і композиторським обдаруванням, але не віддаючись цій справі повністю, через надзвичайну багатогранність своєї діяльності <...> у цій галузі не залишив тих значних слідів, на які можна було б розраховувати, якби він займався спеціально композиторською діяльністю»*³. *«Творчість Пухальського, – зазначає автор статті, – відрізняється тими ж характерними ознаками індивідуальності, як і його виконання. Він все той же. І тут на перший план виступає тяжіння до ліричних тонів, м'якість, витонченість, відсутність гострих моментів»*⁴.

Розглядаючи фортепіанну творчість В. Пухальського, звернемо увагу на його педагогічний репертуар: К. Гурлітт, Кунц, Бреслауер, Вольф, Шольц⁵. Як зазначає Ж. Хурсіна, до 1917 року видавалися репертуарні збірники, у яких було представлено твори, умовно кажучи, двох видів – віртуозні і сентиментально-ліричні: *«Звичайно, вони були далекими від класичної і сучасної музики. Найчастіше це були п'єси зображального характеру, які часом становили для піаніста немалі технічні труднощі. На такому репертуарі вироблялися піаністична техніка, свобода, кантиленність. Якості ці, абсолютно необхідні музиканту-виконавцю, виховувалися ізольовано від більш-менш серйозних мистецьких завдань»*⁶.

Забігаючи наперед, зазначимо, що у своїй фортепіанній творчості В. Пухальський часом, як видається, не зміг цілком уникнути такого підходу. Проте на формування композиторського стилю видатного музиканта, безумовно, вплинув і його багатющий виконавський репертуар: твори Л. ван Бетховена, Ф. Шопена, Р. Шумана, Ф. Мендельсона, Е. Гріга, К. Сен-Санса, Й. Брамса, Ф. Ліста, А. Рубінштейна, П. Чайковського, А. Арєнського.

---

¹ Жовнер А. В. В. Пухальський – перший директор Київської консерваторії / А. Жовнер // Радянська музика. – 1938. – № 6. – С. 31.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Хурсіна Ж. Выдающиеся педагоги-пианисты Киевской консерватории (1917–1938) / Ж. Хурсіна. – К. : Муз. Україна, 1990. – С. 19. Ініціали Кунца, Бреслауера, Вольфа і Шольца з'ясувати не вдалося.

⁶ Там само, с. 18.

Отже, стильові витоки композиторської творчості В. Пухальського варто шукати передусім у романтичній фортепіанній музиці XIX ст. У низці творів відчувається вплив Ф. Шопена (“Deuxième Nocturne”, “Scherzino” та ін.)¹. Трапляються навіть безпосередні інтонаційні аналогії, наприклад, із творами П. Чайковського. Так, мелодичний зворот із мордентом і висхідним октавним стрибком у т. 5 першої частини і, відповідно, у репризі п’єси «Сторінка кохання» одразу ж нагадує про «Жайворонка» з «Пір року»; на згадку про «Осіньню пісню» з того ж циклу наштовхує інтонація у “Scherzino” (тт. 25–26), а в завершальному кадансі “Romance” вчувається гармонічний зворот зі вступного розділу «Ромео і Джульєтти». Загалом, останній твір (“Romance”) викликає деякі художньо-образні асоціації з «Елегією» М. Лисенка.

Як митець свого часу, Пухальський-композитор не оминув інтонації епохи, зазнавши впливу музичної атмосфери побуту. Ідеться, передусім, про міський побутовий романс, інтонації якого звучать у середній частині “Deuxième Nocturne” (див. середній голос у тт. 33–35, приклад 1), а також у романсі «Моей трепетавшей холодной руки». Типовий зворот «жорстокого» романсу вчувається у “Scherzino” (перерваний каданс у мінорі з характерним затриманням до терції VI щабля – тт. 27–28, приклад 2).

Приклад № 1.

В. Пухальський. “Deuxième Nocturne”, оп. 12, тт. 33–36

The image shows a musical score for the middle section of "Deuxième Nocturne" by V. Puhalskyi, measures 68-70. The score is written for piano and consists of two systems. The first system starts at measure 68, marked "a tempo" and "f". It features a melodic line in the right hand with a mordent and an octave leap, and a bass line with chords and single notes. The second system starts at measure 70 and continues the melodic and harmonic development.

¹ Висловлюю вдячність кандидату мистецтвознавства, завідувачу Відділу формування музичного фонду НБУВ Ларисі Івченко і кандидату мистецтвознавства, старшому науковому співробітнику цього відділу Людмилі Руденко за допомогу у розшуку раритетних нотних видань творів, які буде розглянуто далі.

В. Пухальський. “Scherzino”, ор. 2, № 2, тт. 27–28

Вальсовість відчутна у «Сторінці кохання» (“Page d’amour”), у міні-диптиху “Romance” і “Scherzino”. Причому, якщо у першій п’єсі її ніби приховано за наскрізним синкопованим ритмом, то у “Scherzino” вона є більш очевидною у крайніх частинах і остаточно виявляється у середній частині “Grazioso”. Часом у творах В. Пухальського проступають і російські народнопісенні витоки (див., наприклад, плагальний зворот із низхідним рухом квати в тоніку у тт. 19–20 “Page d’amour”).

В. Пухальський демонструє у своїх творах бездоганне знання класичної гармонії романтичного стилю, користуючись широким арсеналом засобів тонально-гармонічного розвитку. Набір акордів, до якого вдається композитор, охоплює альтеровані акорди субдомінантової групи, подвійну доміанту, засоби мажоро-мінору. У завершальних розділах форми широко використовуються плагальні звороти.

Залежно від художньо-образних завдань, В. Пухальський вдається до різноманітних модуляцій. Серед них – звичайні модуляції через спільний акорд у тональності першого ступеня спорідненості (наприклад, перехід із *ля мінору* в паралельний мажор у Ноктюрні ор. 12 через субдомінантовий септакорд, що дорівнює у новій тональності септакорду другого щабля); енгармонічні модуляції через доміантовий септакорд (романс «Шептались таинственно ели»), доміантовий секундакорд (етюд “Le tourbillion”). Трапляються цікаві модуляції як спеціальні виражальні засоби, наприклад, у п’єсі «Сторінка кохання» (“Page d’amour”), у першій частині якої замість модуляції через спільний акорд при переході із *сі мінору* в *ля мажор* композитор використав значно цікавішу послідовність, узявши натуральну доміанту *сі мінору*, далі – тризвук VI мінорного щабля в умовах тональності *фа-дієз мінор* та квінт секстакорд другого щабля *ля мажору* з розв’язанням у кадансовий квартсекстакорд нової тональності. На межі розділів форми нерідко нова тональність вводиться зіставленням (тональності першого ступеня спорідненості, як у романсі «Шептались таинственно ели», мажоро-мінорної спорідненості, як у Ноктюрні ор. 1, або однойменні тональності), також використовується еліпсис. Так, у “Romance” після тривалого органного пункту на доміанті паралельного мажору до основної тональності твору (*сі мінору*), у момент кульмінації, яка збігається з початком наступного розділу форми, раптово замість очікуваного *ре мажору* вводиться *фа-дієз мінор*. Так само несподівано звучить однойменний мажор після тривалого (16 тактів) органного пункту на доміанті основної тональності (*соль мінор*) на початку середньої частини етюд “Le tourbillion”.

У формотворенні проаналізованих композицій абсолютно переважає квадратність. Типовими є тричастинні форми – прості і складні - з динамізованою репризою. Так, обидва романси – «Моей трепетавшей, холодной руки» і «Шептались та-

инственно ели» – написано у простій тричастинній формі з більш чи менш динамізованою репризою. Складну тричастинну форму з динамізованою репризою мають фортепіанні твори: “Romance”, “Page d’amour”, Ноктюрн ор. 1 (після точної репризи теми відбувається розширення обсягом 8 тактів), етюд «Вихрь» (“Le tourbillon”) (з розробкою в середині, побудованою на матеріалі крайніх частин), “Deuxième Nocturne” (із простою тричастинною формою з динамізованою репризою у першій частині та із загальною точною репризою з розширенням після перерваного кадансу обсягом 12 тактів).

Обидва романси В. Пухальського створено на вірші сучасної композитору відомої поетеси, письменниці, драматурга Т. Л. Куперник-Щепкіної. Обидва вербальні тексти являють собою три чотирирядкові строфи, написані амфібрахієм. Відповідно, романси мають тридольний метр і тричастинну будову (проста тричастинна форма з динамізованою репризою). Таким чином, репризи в обох випадках ідуть з новим текстом, але драматургічно вирішуються по-різному. Так, у романсі «Моей трепетавшей, холодной руки» після восьмитактного точного повторення музичного матеріалу першої частини в момент кульмінації композитор повторює третій рядок тексту («Но тщетной мечтой оставалась мечта»), вводячи секвенцію з відхиленням у тональність другого щабля, під час якого мелодія сягає своєї вершини (*соль*²). Повторюється і четвертий, резюмуючий рядок тексту («И пропасть меж нами лежала») із застосуванням допоміжних зворотів за участю акордів гармонічної субдомінанти.

У романсі «Шептались таинственно ели» моменти оновлення у репризі виникають від самого початку розділу. Так, реприза у мелодії починається з другого мотиву, далі новий зворот вводиться у момент психологічно важливого повороту («но казалось»). Наступне «відхилення» від тексту музичного першої частини відбувається наприкінці четвертого рядка – підвищення інтонації у кульмінаційний момент («не со мною»), після чого композитор повторює два останні рядки тексту, у першому з яких («И сердце моё разрывалось») змінюється другий мотив – тут відбувається генеральна кульмінація, підкреслена гармонічною барвою – секстакордом шостого низького щабля (основна тональність романсу *мі мажор*). Завершується романс восьмитактовою фортепіанною постлюдією на матеріалі прелюдії (повторюються перші два такти, перші ж чотири такти самої прелюдії є точним повторенням фортепіанного супроводу початкової фрази першої частини романсу).

Отже, порівняно з романсом «Моей трепетавшей, холодной руки», у романсі «Шептались таинственно ели» помітно зросла драматургічна роль музики по відношенню до літературного першоджерела, що виявляється не лише у більшій динамізації репризи, а й у посиленні ролі фортепіанної партії: крім уже згадуваних восьмитактових прелюдії та постлюдії (натомість у першому романсі це лише двотактові вступ і закінчення, тематично не пов’язані між собою), слід також вказати на чотиритактову інтерлюдію перед репризою, у якій імітується спів солов’я (у першому романсі в аналогічному місці форми також є коротенька, двотактова інтерлюдія, зумовлена як психологічно, так і тонально-гармонічно, проте вона не має такого яскраво-образного навантаження, як у другому романсі).

Романс «Шептались таинственно ели» щедро насичений звукозображальними прийомами. Так, композитор вдало віднайшов звуконаслідувальні засоби для відтворення перешіптування ялин і сосон (рух паралельними терціями у фортепіанній партії, приклад 3), для зображення пониклих печально беріз (див. фортепіанну партію у середній частині), утаємниченого мерехтіння зірок (еліптичні звороти з дезальтерацією), трелей солов’я (інтерлюдія перед репризою).

Приклад 3.

В. Пухальський. Романс «Шептались таинственно ели», ор. 7, № 2, тт. 1–8

Allegro

Piano

m.f. *pp* *cresc* *dim*

Серед проаналізованих фортепіанних творів із погляду художньо-образної цінності і драматургічної цілісності відзначимо міні-диптих “Romance” та “Scherzino”, у якому привертає увагу наявність мікроінтонаційних зв’язків (приклади 4 та 5).

Приклад 4.

В. Пухальський. “Romance”, ор. 2, № 1, тт. 1–16

Andante con moto

p *cresc* *dim* *p*

Приклад 5.

В. Пухальський. “Scherzino”, оп. 2, № 2, тт. 1–5

У драматургії “Romance” спостерігається інтонаційний і фактурний розвиток. П’єсу написано у складній тричастинній формі. Перша частина – шістнадцятитактовий період – дає різноаспектні імпульси для інтенсивного розвитку у середній частині твору і репризи. У першій частині кантиленна мелодія розгортається на тлі синкопованого акордового супроводу. Стриманий, але внутрішньо схвильований характер цього розділу динамізується завдяки використанню короткого підголоска в басу (тт. 7–8), терцієвої і далі – секстової втори в мелодії (тт. 12–16). У середній частині відбувається розвиток інтонаційних ідей першої частини.

Середня частина має три розділи. Якщо позначити буквами “а” і “в” перше і друге речення початкового періоду (перша частина твору), то структура середини буде такою: *c – d – f*, у фрагменті якої “*c*” (вісім тактів) розвиваються мелодичні елементи “*a*”; у “*d*” (теж вісім тактів) з’являється нова образна якість – імперативний висхідний рух на мелодичній основі завершальної фази першої частини. Тривале накопичення потенційної енергії у розділі “*f*” (шістнадцять тактів), у якому використовується наскрізний синкопований рух у супроводі та на його фоні – акорди в пунктирному ритмі, приводить до оновленого – патетичного звучання теми першої частини на початку репризи (приклад 6), що, своєю чергою, зумовлює переможне звучання паралельного мажору (*re majор*) у п’ятому такті від початку репризи. Загальний обсяг репризи – 33 такти: 8 т. + 8 т. + 17 т.). Після початкового періоду, фактурно динамізованого, вводиться імперативний елемент “*d*” із середньої частини, але вже з хроматичним підголоском на матеріалі теми, у якому поновлюється тривожний синкопований рух.

Приклад 6.

В. Пухальський. “Romance”, оп. 2, № 1, тт. 49–52

Звичайно, у цій статті лише частково висвітлено композиторську творчість В. Пухальського, яка є ще одним аспектом його багатогранної творчої діяльності. На жаль, значна частина композиторської спадщини митця не збереглася, можливо, щось досі не віднайдено. Сьогодні, як видається, нашим обов'язком є розшук, упорядкування і видання усіх збережених творів, аби залишити їх для історії не лише як її документи, а й як «відблиски» душі прекрасного музиканта і чудової людини, оцінюючи їх не стільки за результативністю – новизною продукту творчої діяльності (за Л. Виготським), скільки з погляду самореалізації особистості (за В. Давидовим, О. Леонтьєвим).

Масштабність унікальної постаті Володимира В'ячеславович Пухальського визначається не лише його високим професіоналізмом, інтелігентністю, широкою ерудованістю. Те, що він приїхав до Києва (навіть незважаючи на застереження М. Лисенка)¹ й отримав блискучу перемогу на ниві культурного просвітництва й організації музичної освіти, безумовно, було під силу лише особистості харизматичній, надзвичайно сильній і цілеспрямованій.

Глибинність творчого спрямування особистості митця, яка виявилася, практично, в усіх сферах його діяльності, як видається, і є одним із секретів феномена В. Пухальського. Він творив щоденно – як музикант-виконавець, як педагог, як музично-громадський діяч. Талановитий музикант – соліст і ансамбліст, – прекрасний педагог і пропагандист мистецтва, він наповнив творчістю і адміністративну роботу, здавалося б, таку рутинну. Саме творчою, і, можливо, найціннішою для нас сьогодні, була роль В. Пухальського як ключової фігури у складному процесі реорганізації Київського музичного училища у вищій навчальний заклад – Київську консерваторію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альшванг А. Памяти В. В. Пухальского / А. Альшванг // Советская музыка. – 1948. – № 4. – С. 75–76.
2. Жовнер А. В. В. Пухальський – перший директор Київської консерваторії / А. Жовнер // Радянська музика. – 1938. – № 6. – С. 29–31.
3. Задерацька А. Володимир В'ячеславович Пухальський / А. Задерацька // Київська фортепіанна школа. Імена та часи. Колективна монографія / [автор проекту Т. О. Рощина ; авт.-упоряд. Т. О. Рощина та О. В. Ринденко, ред. О. В. Сахарова, О. Є. Степанюк]. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2013. – С. 59–63.
4. Зільберман Ю. Київське музичне училище. Нарис діяльності. 1868–1924 роки / Ю. Зільберман. – К. : Типографія «Клякса», 2012. – 479 с.
5. Коган Г. Мой учитель В. В. Пухальский / Г. Коган // Коган Г. Избранные статьи. – Вып. 2. – М. : Сов. композитор, 1972. – С. 169–173.
6. Копиця М. Становлення (1913 – початок 1920-х рр.) / М. Копиця, О. Малозьомова, Т. Гусарчук // Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського 100 років / автор-упоряд, керівник проекту В. І. Рожок. – К. : Муз. Україна, 2013. – С. 42–83.

---

¹ Пухальський В. Николай Витальевич Лысенко / В. Пухальський // Микола Лисенко у спогадах сучасників : у 2 т. – Т. 1 / упоряд., передм. та комент. Р. Я. Пилипчука. – К. : Муз. Україна, 2003. – С. 226.

7. Курковский Г. В. В. В. Пухальский и Г. Н. Беклемишев / Г. В. Курковский // Научно-методические записки Киевской государственной консерватории им. П. И. Чайковского. Сборник 1956 года. – К. : КГК им. П. И. Чайковского, 1957. – С. 161–197.

8. Курковский Г. В. Педагоги-піаністи Київської консерваторії (1913–1933 рр.). Матеріали до історії консерваторії / Г. В. Курковський // Українське музикознавство. – Вип. 2. – К., 1967. – С. 264–280, а також у вид. : Київська фортепіанна школа. Імена та часи. Колективна монографія / [автор проекту Т. О. Рощина; автори-упоряд. Т. О. Рощина та О. В. Ринденко, ред. О. В. Сахарова, О. Є. Степанюк]. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2013. – С. 8–26.

9. Лисенко О. Формування системи професійного музичного виконавства в Україні у першій третині ХХ століття (на прикладі фортепіанного виконавства) / О. Лисенко // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. – Вип. 67 : Музична культура України 20–30-х років ХХ століття: тенденції і напрями. – К., 2008. – С. 150–162.

10. Малозьомова О. Гусарчук Т. Шлях до відкриття / О. Малозьомова, Т. Гусарчук // Академія музичної еліти України. Історія та сучасність / автори-упоряд. А. П. Лашенко та ін. – К. : Муз. Україна, 2004. – С. 19–45.

11. Малозьомова О. Шлях до відкриття / О. Малозьомова, Т. Гусарчук, М. Копиця // Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського 100 років / автор-упоряд., керівник проекту В. І. Рожок. – К. : Муз. Україна, 2013. – С. 13–41.

12. Пухальский В. Николай Витальевич Лысенко / В. Пухальский // Микола Лисенко у спогадах сучасників : у 2 т. – Т. 1 / упоряд., передм. та комент. Р. Я. Пилипчука. – К. : Муз. Україна, 2003. – С. 225–227.

13. Рощина Т. Київська фортепіанна школа на рубежі століть : між традицією і модою / Т. Рощина // Академія музичної еліти України. Історія та сучасність / автори-упоряд. А. П. Лашенко та ін. – К. : Муз. Україна, 2004. – С. 343–354.

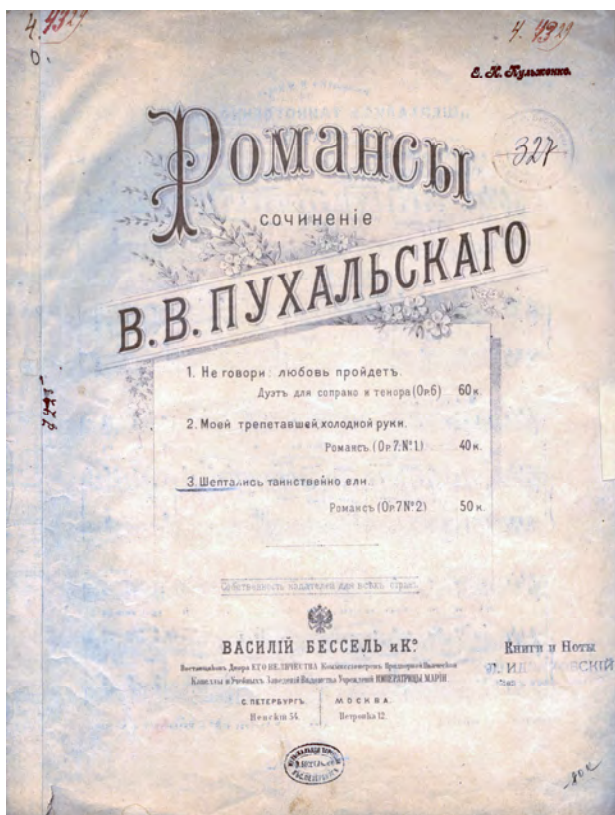
14. Рощина Т. О. Основоположник Киевской фортепианной школы Владимир Вячеславович Пухальский / Т. О. Рощина // Київська фортепіанна школа. Імена та часи. Колективна монографія / [автор проекту Т. О. Рощина; автори-упоряд. Т. О. Рощина та О. В. Ринденко, ред. О. В. Сахарова, О. Є. Степанюк]. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2013. – С. 63–74.

15. Хурсина Ж. Выдающиеся педагоги-пианисты Киевской консерватории (1917–1938) / Ж. Хурсина. – К. : Муз. Україна, 1990. – 134 с.

16. Хурсіна Ж. І. Перший ректор Київської консерваторії / Ж. Хурсіна // Виконавські школи вищих учбових закладів України : тематичний зб. наук. пр. – К. : КДК ім. П. І. Чайковського, 1990. – С. 3–6.

17. Шамаева К. К биографии В. В. Пухальского (по архивным материалам) / К. Шамаева // Дослідження. Досвід. Спогади. – Вип. 6. – К., 2005. – С. 214–220, а також у вид.: Київська фортепіанна школа. Імена та часи : колективна монографія / [автор проекту Т. О. Рощина; автори-упоряд. Т. О. Рощина та О. В. Ринденко; ред. О. В. Сахарова, О. Є. Степанюк]. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2013. – С. 74–83.

Титульні аркуші нотних видань творів В. Пухальського з фондів музичного відділу Національної бібліотеки України імені В. Вернадського.

Гусарчук Т. В. Володимир Пухальський: феномен творчої особистості. Здійснено спробу узагальнити та доповнити уявлення про феномен творчої особистості В. Пухальського. Розглянуто різні грані його діяльності як музиканта-виконавця, педагога, організатора музичної освіти та культурного життя у Києві, фундатора Київської консерваторії; проаналізовано низку фортепіанних та вокальних творів композитора, виявлено деякі риси їх стилю.

Ключові слова: творча особистість, музична освіта, виконавська діяльність, композиторська творчість.

Гусарчук Т. В. Владимир Пухальский: феномен творческой личности. Осуществлена попытка обобщить и дополнить представления о феномене творческой личности В. Пухальского. Рассмотрены разные грани его деятельности как музыканта-исполнителя, педагога, организатора музыкального образования и культурной жизни Киева, основателя Киевской консерватории; проанализирован ряд фортепианных и вокальных произведений композитора, выявлены некоторые черты их стиля.

Ключевые слова: творческая личность, музыкальное образование, исполнительская деятельность, композиторское творчество.

Husarchuk T. V. Vladimir Puchalski: the Phenomenon of Creative Personality. This article is an attempt to summarize and supplement the image of the creative personality of V. Puchalski. It examines various aspects of his activities as a performing musician, teacher and organizer of music education and cultural life in Kyiv, and also as one of the founders of the Kyiv Conservatory; analyzes a number of piano and vocal works of the composer, and reveals the features of their style.

Keywords: creative personality, musical education, performance, composing.